

A Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztályának e kiadványát, amelynek ezuttal hetedik kötetét adjuk át a szakköröknek, Hillebrand Jenő alapozta meg. Az ő érdeme, hogy a folyóirat a nehéz körülmények között nemcsak létre jöhetett, de egyszersmind a magyar tudományos életet, a régészeti kutatást szolgálva, annak tekintélyét emelte a hazában és külföldön egyaránt. A kiadványt a megalapító kezéből, mint az Osztály új igazgatójának nekem kellett átvennem. Ez nem csekély gond, mert az átvétel még a mult éveknél is nehezebb körülmények között történt. Egyedül Hóman Bálintnak, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójának megértő támogatása tett lehetővé, hogy folyóiratunk továbbra is fönmaradhat és hogy elsősorban meg tudjunk felelni régebbi kötelezettségünknek, ki tudjuk adni Fehér Géza bulgáriai tanulmányainak eredményét.

Helyzetünk takarékoságot parancsol, törekedtünk arra, hogy ez a takarékoság lehetőleg ne essék a folyóirat külső megjelenésének rovására. Ebben az igyekezetemben nagy segítségemre volt Dr. Fettich Nándor, aki a kiadással együtt járó technikai gondokat vállamról csaknem teljesen levette.

Budapest, 1931. május 7-én.

Márton Lajos

Le mérite d'avoir créé cet organe de la Section d'Archéologie du Musée National Hongrois revient à M. Eugène Hillebrand. C'en est déjà le septième volume que nous présentons cette fois-ci aux érudits de profession. D'une part M. Hillebrand a le mérite d'avoir réalisé la tâche difficile d'organiser une revue dans des circonstances matérielles défavorables, d'autre part en assurant une place éminente aux recherches archéologiques dans la science hongroise, il a contribué à augmenter le prestige de celle-ci non seulement chez nous, mais aussi à l'étranger. La rédaction de la revue de notre section a dû passer d'entre les mains du fondateur dans les miennes. C'est en ma qualité de directeur de la Section d'Archéologie que je me suis chargé de sa rédaction future, en me proposant de la maintenir au même niveau sérieux qu'elle a pu atteindre sous la sagace conduite de mon prédécesseur. Grâce à l'intérêt bienveillant, que M. Bálint Hóman, directeur général du Musée National Hongrois, a toujours témoigné pour nous, nous eûmes la chance, en dépit des difficultés qui allaient sans cesse en augmentant, de voir les destinées de notre porte-parole à l'étranger tellement assurées, que nous pûmes songer à nous acquitter d'une ancienne obligation. C'est la publication des résultats obtenus par M. Géza Fehér en Bulgarie.

Les circonstances nous imposent l'économie. Nous avons pourtant veillé à ce qu'elles ne puissent porter atteinte à l'aspect extérieur de notre revue. Si elle apparaît conformément à mes intentions, c'est là aussi un mérite de M. Nándor Fettich, qui presque à lui seul, a bien voulu surveillé l'administration technique de la publication.

Budapest, le 7 Mars 1931.

Louis de Márton

ELŐSZÓ

A középkori írók vad, barbár hordáknak mondják az ázsiai nagy török birodalmak Európába sodródott népeit (hunok, avarok, bolgárok, magyarok stb.). Szerintük pusztító vihar volt e népek megjelenése, mely elsöpréssel fenyegette az európai civilizációt. Ezt a középkori világnézetnek és ismereteknek megfelelő tételt dogmaként vette át a későbbi korok tudományos irodalma. Sőt ezt hirdetik a tudományos és iskolai kézikönyvek máig is, amikor pedig az újabb tudományos eredmények világánál már tudunk egyet-mást amaz ázsiai török birodalmak szerepéről és műveltségi viszonyairól, amelyeknek kulturális értékeiből sokat hoztak magukkal az említett népek.

A bolgárokról és a magyarokról is azt olvassuk tudományos és iskolai kézikönyvekben, hogy rabló nomád hordákként jelentek meg Európa művelt népei között. Holott a bolgárok, mint alább bizonyítom, nem voltak nomádok, hanem ősidők óta letelepült, földművelő és állattenyésztő nép. A bolgárok és más népek hatása alatt művelődött magyarok pedig csak az ősi nomád kultúra értékes örökségét hozták magukkal, de már régóta nem folytattak igazi nomád életmódot. Nem helyes tehát az a tudományos irodalomban is általános felfogás, hogy a bolgárok és a magyarok honfoglalásuk után mai hazáikban nomád életet és gazdálkodást folytattak, de a viszonyok folytán hamarosan letelepült életre s békés állattenyésztő és mindinkább tért hódító földművelő munkára tértek. Egy nomád életmódot élő nép csak sok százados, lassú fejlődés útján lehet helyhezkött, letelepült, de ha a körülmények hirtelen fosztják meg régi életmódja folytatá-

PRÉFACE

Les peuples venus en Europe des grands royaumes turcs de l'Asie (Huns, Avars, Bulgares, Magyars etc.) sont traités de hordes barbares par les écrivains du moyen âge ; d'après ces derniers leur apparition ressemblait à une tempête dévastatrice menaçant d'anéantir la civilisation de l'Europe. Cette opinion qui répondait à la manière de voir et au degré de connaissances des hommes du moyen âge, fut héritée comme un dogme par la littérature scientifique des époques suivantes. Les livres scientifiques tout comme les manuels scolaires ne cessent de la répandre même de nos jours, bien qu'à la suite des récents travaux scientifiques nous soyons parvenus à mieux connaître le rôle et la civilisation des royaumes turcs de l'Asie et à apprécier à leur juste valeur les acquisitions de cette civilisation qui furent en grande partie apportées en Europe par ces peuples „barbares”.

Quant aux Bulgares et aux Magyars spécialement, les livres scientifiques tout comme les scolaires ne les traitent pas mieux : nous y lisons que ces peuples envahirent l'Europe en pillant les peuples civilisés. Or, les Bulgares n'étaient point un peuple nomade, mais comme je vais le prouver en ce qui suit, un peuple établi depuis les temps les plus anciens, qui s'occupait d'élevage et d'agriculture. Les Hongrois, apprentis de la civilisation des Bulgares et d'autres peuples, ne firent qu'apporter avec eux le précieux héritage de l'ancienne culture nomade, alors que depuis longtemps déjà ils ne menaient plus une vie de nomades proprement dite. Rien de moins juste, par conséquent, que l'opinion — très répandue d'ailleurs dans la littérature de la question dont nous nous occupons — d'après laquelle les Bulgares et les Hongrois auraient mené après la conquête de leur patrie actuelle une existence de nomades. Ce ne serait que plus tard, sous l'influence des circonstances nouvelles, qu'ils se transformèrent bientôt en un peuple sédentaire adonné de plus

sának lehetőségétől, elpusztul. Tehát maga az a tény, hogy a magyarság, mint előtte két századdal a bolgár-törökség is, olyan egy-kettőre beleilleszkedik a környezetbe, az, hogy ez a két nép Európa kellős közepén állandó, virágzó, fejlődő s maig is fennálló államot tudott alkotni. csak avval magyarázható, hogy új hazáikba a letelepült életmód, a földművelés és állattenyésztés ismeretével és gyakorlatával jöttek. Így tehát már pusztán azon az alapon is, hogy a bolgárok és a magyarok állandó államokat tudtak alkotni s rövidesen mint letelepült népek ismeretesekek, valószínűtlennek kell tartanunk azt, hogy nomádok voltak.

Fel kellett tehát tennünk, hogy a ránk maradt adatok alapos vizsgálata igen érdekes eredményekkel kecsegtet. Miután pedig kétségtelen tény az, hogy a magyarság századokkal a honfoglalás előtt a bolgár-törökség hatásán művelődött, munkám természetes útja az volt, hogy először a bolgár-törökökre vonatkozó anyagot igyekeztem feldolgozni. (Kitűnő alapul szolgáltak e munkában a nyelvészeti kutatás, elsősorban a magyar nyelvészeti kutatás, eredményei.) Bulgáriában nyolc év óta végzett ezirányú kutatásaim eredményeit nagyobb részben bolgár nyelvű munkáimban közöltem. Végeredményem nyelvi, archaeologiai és történelmi adatok egybeválogó tanúságai alapján az, hogy a bolgár-törökök letelepült, földművelést és fejlettfokú állattenyésztést űző nép voltak, hogy magasabbfokú szellemi és materiális kultúrájuk volt, mint az új hazájukban talált szlávoknak. Ezért sikerült ott állandó államot alkotniok!

Szófia, 1930. december 15.

en plus à de paisibles travaux d'élevage et d'agriculture. Un peuple nomade n'arrive à se fixer que après plusieurs siècles d'un lent développement. Mais il périclète, si les circonstances l'empêchent brusquement de continuer sa manière de vivre. Le fait même que les Magyars — ainsi que les Bulgares deux siècles plus tôt — s'assimilèrent si vite à leurs voisins et qu'ils fondèrent au centre de l'Europe civilisée un état durable et florissant, subsistant jusqu'à nos jours, ce fait ne s'explique que par la supposition qu'au moment où ils occupèrent leur nouvelle patrie, ils connaissaient déjà l'état fixe, l'agriculture et l'élevage. Le seul fait que les Bulgares et les Magyars, considérés peu après leur établissement, comme des peuples fixés, se créèrent des états stables, suffit donc pour réfuter l'opinion qu'ils menaient une vie de nomades.

Il fallait donc supposer que l'examen radical des données existantes pourrait aboutir à d'intéressants résultats. Puisque, sans conteste, les Magyars s'étaient civilisés bien des siècles avant l'occupation de leur nouvelle patrie sous l'influence des Protobulgares, (c'est-à-dire des Bulgares parlant un dialecte turc), j'ai cru devoir commencer par l'étude des matériaux protobulgares. (Les recherches linguistiques et surtout celles faites par les savants hongrois me fournissent une base excellente.) Il y a 8 ans que je recherche et étudie en Bulgarie même les monuments de l'époque protobulgare et que je les fait connaître surtout dans mes ouvrages en langue bulgare. M'appuyant sur la concordance des données linguistiques, archéologiques et historiques je suis arrivé au résultat suivant: les Protobulgares — peuple établi, s'occupant d'agriculture et d'élevage en masse — possédaient une culture intellectuelle et matérielle supérieure à celle des peuples slaves habitant antérieurement les terres où ils sont venus s'établir. C'est pour cette raison qu'ils parvinrent à fonder un état stable.

Sofia, le 15 décembre 1930.

BEVEZETÉS

A hetedik században a Balkán-félsziget északkeleti és középső részeinek szláv lakói szervezetlenül, apró törzsekre oszolva éltek. Bár nyelvük és kultúrájuk azonos volt, a többi szláv népekhez hasonlóan ezek a szlávok se tudtak államszervezetbe egyesülni. Tudjuk miért, a forrásokban is világosan olvasható: nem volt államalkotó képességük.

Az első nép, amelynek sikerült szlávokat államba szerveznie, a bolgár-törökök. Nyelvben ugyan néhány század alatt maguk is szlávokká lettek, mert a szláv népek tengere összezsugorították és elvágták őket a rokon népektől, de államuk, mely erős szervezetbe gyúrt nagy szláv tömegeket, megmaradt. Ebben az államban a szláv lakosság is biztonságban végezhetette munkáját, részvehetett az állami életben s büszkén nevezte magát, már nemzeti néven, „bolgár”-nak. Így különböztette meg magát minden más néptől, a többi szlávoktól is, akikkel nem voltak már közös érdekei. Tehát a bolgár-törököktől tanulták meg először a szlávok, hogy mi az a haza, állam. Tőlük tanulták meg először, hogy semmiféle kapocs, sem nyelvi, sem faji, nem oly fontos, mint a nemzeti hovatartozás, a kulturális együtartozandóság. Ez az erő működik ma is és természetes magyarázatát adja annak, hogy az összes bolgárok — Dobrudzsa, Trácia, Macedónia és Kelet-Szerbia bolgár lakosai is — egy államba akarnak egyesülni.

S az a tény, hogy a bolgár-törökök államba tudták szervezni Északkelet- és Közép-Balkán szláv lakosságát, döntő jelentőségű volt az egész Balkán-félsziget jövőjére. A Balkán e részeinek konszolidálódása folytán Nyugat-Balkán lakói is kénytelenek voltak nagyobb szervezetekbe tömörülni.

De a bolgár-törökök államalakításának jelentőségét még inkább emeli az a tény, hogy mindazon népek közül, amelyek a Balkán északkeleti és középső részein megtelepedtek, ők alkottak először olyan szervezetet, amely meg

INTRODUCTION

Au cours du VIIe siècle les habitants slaves de la partie nord-est et du centre de la péninsule des Balkans vivaient en petites tribus non organisées. Bien que leur langue et leur culture fussent identiques, ils ne parvinrent pas plus que les autres peuples slaves à s'organiser pour fonder un État. Les anciennes sources nous éclairent sur la cause de ce fait: les facultés nécessaires à la fondation d'un État leur manquaient.

Les Protobulgares parvinrent les premiers à organiser les Slaves. Quoique leur langue, isolée dans la grande mer slave et séparée des langues parentes, se fût rapprochée de plus en plus de celle des Slaves, leur État qui forçait les grandes masses slaves à s'organiser, put se maintenir. Dans cet État les habitants slaves vivaient et travaillaient en sûreté, prenaient part à la vie d'État et portaient fièrement le nom national de „Bulgares”. C'est ainsi qu'ils se distinguaient des autres nations, respectivement des Slaves, dont ils ne partageaient plus les intérêts. C'est donc des Protobulgares que les Slaves reçurent la notion de la patrie et de l'État. C'est d'eux qu'ils apprirent que nul autre lien, ni le lien de la langue, ni celui de la race n'est aussi fort que l'idée de la cohésion nationale et culturelle. Cette force continue à agir de nos jours même et explique le fait que tous les Bulgares — même les habitants de Dobroudja, de Thrace, de Macédoine et de la partie est de la Serbie — tendent à se réunir en un même État.

Le fait que les Protobulgares organisèrent en État les Slaves habitant la partie nord-est et le centre de la péninsule des Balkans, eut une portée décisive sur le sort de toute la péninsule. A la suite de cette consolidation, les tribus de la partie ouest durent également s'organiser.

Ce qui augmentait encore la portée de cet affermissement des Protobulgares, c'est qu'ils furent les premiers parmi les peuples qui vinrent s'établir au centre et dans les régions nord-est de la péninsule, capables d'opposer une résistance organisée à l'invasion des peuples du

tudta állítani az északi és keleti népek folytonos betöréseit a Balkánra. Amikor meg a bolgárok északi szomszédságában egy velük rokonkultúrájú nép, a magyarok is államot alkottak, a népvándorlás megállt. A népvándorlás hullámai megtörttek a bolgárok és magyarok államainak erős gátján. Ez a jelentősége és óriási nemzetközi szolgálata a bolgárok és a magyarok államalapításának.

nord et de l'est. Lorsque les Magyars voisins, dont la civilisation montre des affinités avec celle des Bulgares, s'organisèrent à leur tour, la migration des peuples dut cesser. Les flots des peuples envahisseurs se brisaient au barrage que formèrent les Bulgares et les Magyars solidement établis et organisés. C'est là qu'est l'importance de cette organisation et le grand service que rendirent les Bulgares et les Magyars à la cause de la civilisation.
